

KSZTAŁCENIE W ZAKRESIE OCHRONY WŁASNOŚCI INTELEKTUALNEJ NA KIERUNKACH INŻYNIERSKICH

Zbigniew Ślipek

Katedra Inżynierii Mechanicznej i Agrofizyki, Uniwersytet Rolniczy w Krakowie

Streszczenie. Dokonano próby diagnozy stanu wiedzy w zakresie ochrony własności intelektualnej wśród studentów dwóch kierunków studiów inżynierskich. Obowiązujące standardy kształcenia wprowadzają, w zasadzie na wszystkich kierunkach studiów, obowiązek uwzględnienia w programach nauczania treści z tego zakresu, nie precyzując jednak szczegółowego ich zakresu. Zaproponowany został zestaw treści kształcenia, uwzględniający spodziewane efekty jak i preferencje studentów.

Słowa kluczowe: własność intelektualna, prawo autorskie, treści kształcenia, efekty kształcenia

Wstęp i cel pracy

Jednym z kluczowych celów Strategii Lizbońskiej jest utworzenie w Europie najbardziej dynamicznej i konkurencyjnej, opartej na wiedzy gospodarki. Ważnym wyznacznikiem konkurencyjności w takiej gospodarce jest innowacyjność, rozumiana jako wykorzystywanie w celach komercyjnych idei i pomysłów, będących efektem twórczości intelektualnej człowieka. Nacisk na przedsiębiorczość intelektualną, która ma zapewnić zmniejszenie dystansu rozwojowego naszej gospodarki w stosunku do gospodarek państw wiodących Unii Europejskiej, powinien obejmować nie tylko wzrost nakładów na badania i rozwój, eksploatację najnowocześniejszych technologii ale także, mając na uwadze działania długookresowe, wszelkie działania zmierzające do wzrostu świadomości i postaw proinnowacyjnych społeczeństwa [Bąk, Kulawczuk 2009]. Jednym z elementów takiej strategii powinno być zapewnienie skutecznej ochrony prawnej rezultatów twórczości intelektualnej. O ile prawodawstwo Polski, a także Unii Europejskiej ochronę taką zapewnia, to ważnym elementem jej efektywnego stosowania jest kształtowanie właściwych postaw wśród osób, zwłaszcza z wyższym wykształceniem, którzy stanowią kapitał intelektualny gospodarki opartej na wiedzy. Tak więc kształcenie na poziomie wyższym powinno uwzględniać treści związane z ochroną własności intelektualnej w takim stopniu, aby z jednej strony rozwijać wśród absolwentów postawy twórcze, zaś z drugiej przekazać im wiedzę na temat regulacji, zapewniających uzyskiwanie i prawną ochronę rezultatów intelektualnej działalności człowieka. Równie ważna jest znajomość zasad wykorzystywania zgodnie z prawem efektów cudzej twórczości [Barta, Markiewicz 2005]. W Polsce reforma szkolnictwa wyższego, oparta na ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym z 2005

roku, zaowocowała wprowadzeniem w 2007 r. standardów kształcenia na kierunkach studiów. Standardy te wprowadziły obowiązek uwzględniania na większości kierunków studiów I stopnia, zajęć z zakresu ochrony własności intelektualnej, jako ważnego elementu kwalifikacji absolwentów. Postanowienia standardów kształcenia ograniczone zostały do sformułowania w dziale „Inne wymagania”, jedynie zapisu, iż „programy nauczania powinny uwzględniać treści kształcenia z zakresu ochrony własności intelektualnej”. Tak więc program przedmiotu, szczegółowe treści kształcenia, wymiar godzinowy pozostawione zostały do samodzielnego ustalenia przez jednostkę prowadzącą studia. Najbardziej uproszczony sposób postępowania przy opracowywaniu takiego programu przedmiotu mógłby polegać na uwzględnieniu ogólnych zagadnień prawa autorskiego oraz prawa własności przemysłowej. Jeśli jednak weźmie się pod uwagę ustalenia Procesu Bolońskiego, a ponadto dokument Konferencji z Bergen (2005 r.) zalecający prace nad strukturami kwalifikacji dla kształcenia na poziomie wyższym, to określenie szczegółowych treści kształcenia w zakresie ochrony własności intelektualnej nie jest oczywiste. Dla tego przedmiotu, jak dla każdego innego w programie studiów, powinno się tak zaprojektować treści kształcenia oraz proporcje między nimi, aby efekty określić poprzez odpowiednią wiedzę, umiejętności oraz postawy, dostosowane do krajowych, jak i europejskich ram kwalifikacji absolwentów.

Celem pracy jest próba diagnozy zasobu wiedzy jak i umiejętności wśród studentów dwóch kierunków inżynierskich, którzy nie odbyli jeszcze kursu w zakresie ochrony własności intelektualnej. Ponadto, po zakończeniu zajęć z tego kursu według programu autora, uwzględniającego szeroki wachlarz zagadnień, związanych z ochroną dóbr niematerialnych, zaproponowano odpowiedni zestaw tematyczny treści kształcenia dla inżynierów, biorąc pod uwagę ograniczenia godzinowe planów studiów oraz – co najważniejsze – preferencje studentów i pożądane efekty kształcenia.

Badania ankietowe wykonano wśród studentów I stopnia dwóch kierunków studiów, prowadzonych przez uczelnie rolnicze i techniczne:

- technika rolnicza i leśna,
- zarządzanie i inżynieria produkcji.

Diagnoza stanu istniejącego

Własność intelektualna, należąca do kategorii dóbr niematerialnych chroniona jest w polskim prawodawstwie na podstawie ustaw. Do najważniejszych należą:

- Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych,
- Ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. Prawo własności przemysłowej,
- Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o ochronie baz danych,
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane,
- Ustawa z dnia 12 września 2002 o normalizacji,
- Ustawa z dnia 26 czerwca 2003 o ochronie prawnej odmian roślin,
- Ustawa z dnia 15 grudnia 2000 r. o ochronie konkurencji i konsumentów,
- Ustawa z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną,
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2003 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji,
- Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym.

Poza przepisami krajowymi istnieją także źródła prawa międzynarodowego, w tym prawo wspólnotowe. Niektóre z nich, dotyczące ochrony własności intelektualnej wymieniono poniżej:

- Konwencja berneńska o ochronie dzieł literackich i artystycznych,
- Konwencja rzymska o ochronie wykonawców, producentów fonogramów oraz organizacji nadawczych,
- Porozumienie TRIPS w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej,
- Traktat WIPO o prawie autorskim,
- Dyrektywa 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego oraz Rady o harmonizacji określonych aspektów prawa autorskiego i praw pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym.

Dodając do tego wykazu uregulowania kodeksowe (kodeks cywilny, kodeks karny, kodeks postępowania administracyjnego i inne) nie sposób wyobrazić sobie, aby podczas studiów inżynierskich przekazać taką wiedzę, a tym bardziej ją przyswoić.

Realistyczne podejście do procesu kształcenia inżynierskiego nakazuje ograniczyć ten obszar do prawa autorskiego oraz prawa własności przemysłowej, zaś na specjalnościach informatycznych zwrócić dodatkowo uwagę na zagadnienia ochrony baz danych oraz świadczenia usług drogą elektroniczną. Wydaje się celowe jedynie zasygnalizowanie o istnieniu innych źródeł prawa, odnoszących się do własności intelektualnej, tak aby absolwent mógł, w razie potrzeby, korzystać z takich uregulowań. Wymaga to jednak ukształtowania odpowiednich postaw, wśród których ważną jest korzystanie i stosowanie w pracy zawodowej zasad poszanowania cudzego autorstwa.

Do takiego stanowiska skłaniają wyniki ankiety przeprowadzonej wśród studentów kierunków Zarządzanie i Inżynieria Produkcji (ZiP) oraz Technika Rolnicza i Leśna (TRiL), którzy nie zetknęli się podczas studiów z nauczaniem zorganizowanym w zakresie ochrony własności intelektualnej. W tabeli 1 przedstawiony został specjalnie przygotowany pakiet pytań, które mogą posłużyć do oceny stanu wiedzy oraz postaw w zakresie ochrony własności intelektualnej, a przez to dać punkt wyjścia przy określaniu niezbędnych treści kształcenia z tego przedmiotu.

Tabela 1. Odsetek studentów, którzy udzielili odpowiedzi „tak” na zadane pytania
Table 1. Proportion of students who answered „yes” in response to the questions

Lp.	Treść pytania	ZiP		TRiL	
		2009	2010	2009	2010
1	Czy spotkał się kiedykolwiek zagadnieniami ochrony własności intelektualnej?	31	32	34	23
2	Czy zwraca uwagę na oznaczenia COPYRIGHT podczas studiowania literatury	15	17	13	12
3	Czy kiedykolwiek odwiedzał strony Urzędu Patentowego RP?	28	45	29	32
4	Czy ma wiedzę na temat konsekwencji z naruszenia prawa do utworów, programów komputerowych, patentów?	34	42	38	41
5	Czy ma wiedzę na temat swoich praw autorskich do pracy dyplomowej?	23	27	19	13

Źródło: opracowanie własne autora

Wyniki ankiety przeprowadzonej na próbie 87 osób wskazują, że jedynie około 30% studentów zetknęło się z zagadnieniem ochrony własności intelektualnej. Jeszcze mniej ankietowanych (12–17%) interesuje się oznaczeniem COPYRIGHT przy korzystaniu z literatury co oznacza, że np. kopiowanie utworów, powszechne wśród studentów, może się odbywać z naruszeniem prawa. Pomimo tego największy odsetek ankietowanych (34–42%) deklaruje, że posiada wiedzę dotyczącą konsekwencji wynikających z naruszeń obowiązującego prawa. Stosunkowo mało ankietowanych studentów zdaje sobie sprawę z ich praw autorskich do prac dyplomowych. Przedstawione w tabeli 1 dane wskazują wyraźnie na konieczność kształtowania kompetencji i odpowiednich postaw w procesie kształcenia.

Dobór treści kształcenia zorientowany na efekty

Określenie szczegółowych treści kształcenia w zakresie ochrony własności intelektualnej, proponowanych w kursie programowym powinno zostać poprzedzone specyfikacją spodziewanych efektów, wynikających z deskryptorów przyjętych dla przyszłej Krajowej Struktury Kwalifikacji. Dla uproszczenia można przyjąć, jako wystarczające, odniesienie efektów kształcenia do trzech elementów - wiedzy, umiejętności i postaw. Ważnym warunkiem dobrego określenia efektów kształcenia powinna być ich mierzalność (potwierdzalność).

Biorąc powyższe pod uwagę, a także uwzględniając ograniczoną (do najwyżej 15) liczbę godzin z tego kursu w większości realizowanych obecnie planów studiów, efekty kształcenia można ująć następująco:

Student zna zasady ochrony dóbr niematerialnych (wiedza).

1. Rozumie, interpretuje postanowienia aktów prawnych dotyczących ochrony dóbr koncepcyjnych (wiedza, umiejętności).
2. Korzysta z baz danych UPRP oraz zna procedury postępowania przed UPRP (wiedza, umiejętności).
3. Zgodnie z prawem eksploatuje utwory chronione, szczególnie programy komputerowe (umiejętności, postawy).
4. Rozumie i potrafi stosować zasady ochrony dóbr koncepcyjnych w obrocie gospodarczym, umownym (wiedza, umiejętności).
5. Rozumie procedury postępowania przy dochodzeniu roszczeń o naruszenie praw wyłącznych (wiedza, postawy).
6. Stosuje zasady poszanowania autorstwa przy realizacji prac twórczych, w tym prac dyplomowych (postawy).

Dla tak określonych efektów kształcenia można podać modelowy zestaw treści kształcenia z ochrony własności intelektualnej. Treści te obejmują 8 grup tematycznych, których znajomość daje gwarancję osiągnięcia celu dydaktycznego. Dla każdej grupy tematycznej podano w nawiasach liczbę godzin wykładu, która w wyniku praktycznego sprawdzenia podczas zajęć na wymienionych wcześniej kierunkach studiów okazała się niezbędna.

Grupy te zawierają następujące treści:

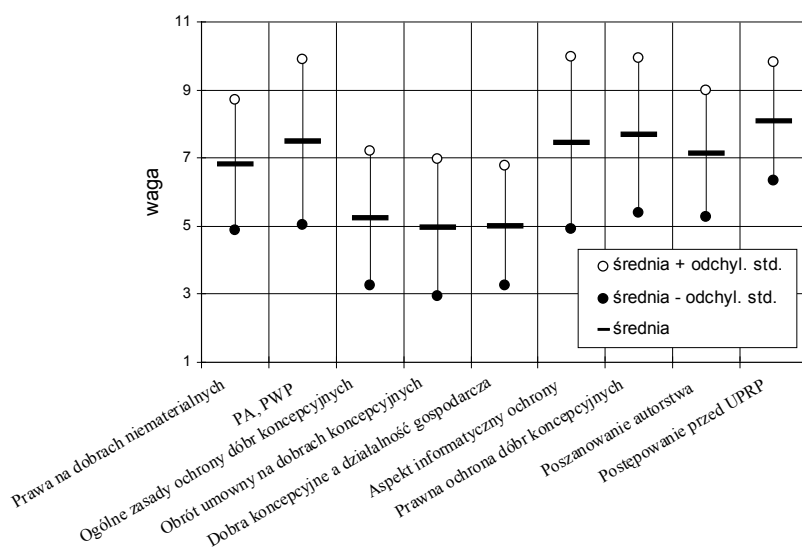
1. Dobra niematerialne i prawa na nich. Prawo autorskie, prawo własności przemysłowej (2).
2. Kontekst zewnętrzny ochrony dóbr koncepcyjnych – prawo UE a prawo polskie (1).
3. Majątkowy aspekt dóbr koncepcyjnych. Obrót umowny na dobrach koncepcyjnych (1).
4. Dobra koncepcyjne a działalność gospodarcza (1).

5. Aspekt informatyczny ochrony dóbr koncepcyjnych -programy komputerowe, Internet, bazy danych. Domena publiczna. Open Access. Business Software Alliance (4).
6. Prawna ochrona dóbr koncepcyjnych - prawo cywilne, p. karne, p. administracyjne, p. o szkolnictwie wyższym (2).
7. Poszanowanie autorstwa w działalności dydaktycznej i naukowej. Plagiaty (2).
8. Postępowanie przed Urzędem Patentowym. Zgłaszanie wynalazków, wzorów użytkowych, znaków towarowych (2).

Podaną liczbę godzin zajęć dydaktycznych można oczywiście modyfikować, jeżeli założymy inny niż wymieniony zestaw efektów kształcenia lub uwzględnimy preferencje i oczekiwania studentów.

Interesujące zestawienie preferencji studentów otrzymano, przeprowadzając badania ankietowe osób studiujących w systemie stacjonarnym i niestacjonarnym na kierunku Technika rolnicza i leśna. Po zakończeniu kursu z ochrony własności intelektualnej poproszono studentów o wypełnienie ankiety, w której należało przypisać wagi (od 1 do 10, przy czym 10 punktów stanowiło najwyższy stopień ważności) dla poszczególnych tematów wykładów. Przedstawione na rysunku 1 (studia stacjonarne) zróżnicowanie stopnia ważności poszczególnych tematów wskazuje, że ankietowani preferują treści obejmujące:

- prawo autorskie oraz prawo własności przemysłowej,
- aspekt informatyczny dóbr koncepcyjnych,
- prawną ochronę tych dóbr,
- postępowanie przed UPRP.

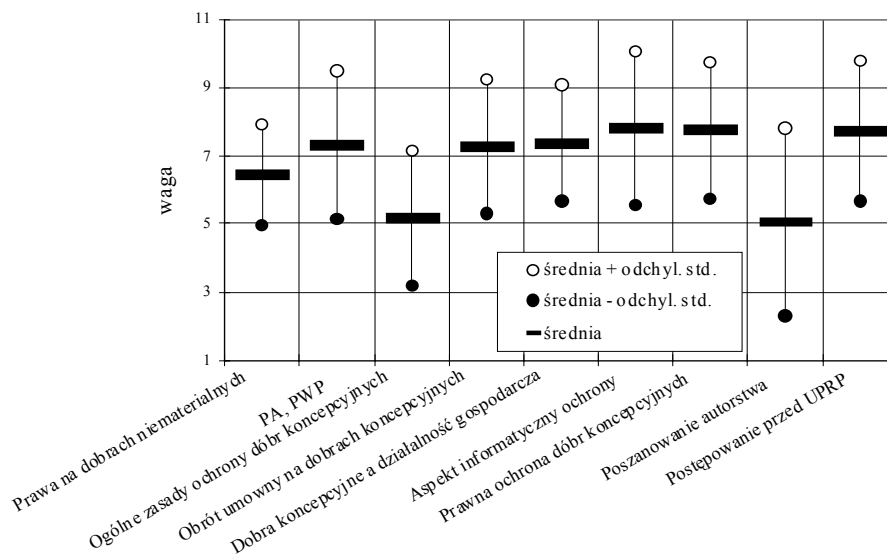

Źródło: opracowanie własne autora

Rys. 1. Ocena studencka stopnia ważności treści kształcenia z zakresu ochrony własności intelektualnej (ankiety – studia stacjonarne)

Fig. 1. Students' evaluation of the degree of importance of education contents related to the protection of intellectual property (questionnaires – full-time studies)

Studenci studiów niestacjonarnych (rys. 2) oprócz wymienionych treści, preferowali jeszcze zagadnienia związane z obrotem umownym na dobrach koncepcyjnych oraz związku tych dóbr z działalnością gospodarczą. Wskazywać to może na ich zawodowe i biznesowe zainteresowanie ochroną własności intelektualnej.

Źródło: opracowanie własne autora

Rys. 2. Ocena studencka stopnia ważności treści kształcenia z zakresu ochrony własności intelektualnej (ankiety – studia niestacjonarne)

Fig. 2. Students' evaluation of the degree of importance of education contents related to the protection of intellectual property (questionnaires – studies other than full-time studies)

Podsumowanie

Analiza ankiet studenckich wskazuje na słabą znajomość zasad ochrony własności intelektualnej. Do takiego wniosku doszedł też ustawodawca, wprowadzając obowiązek nauczania ochrony własności intelektualnej podczas studiów. Przedstawiony w pracy sposób postępowania przy określaniu treści kształcenia z tego przedmiotu zakłada w pierwszej kolejności doprecyzowanie spodziewanych efektów kształcenia, a następnie bazując na tych efektach, zbudowanie programu przedmiotu. Wydaje się, że taki tok postępowania przy budowie treści kształcenia dla wszystkich przedmiotów będzie w przyszłości niezbędny, jeśli wprowadzone zostaną ramowe struktury kwalifikacji absolwentów.

Bibliografia

- Barta J., Markiewicz R.** 2005. Prawo autorskie i prawa pokrewne. Kantor Wydawniczy ZAKAMYCZE. ISBN 83-7444-034-1.
- Bąk M., Kulawczuk P.** (red.) 2009. Przedsiębiorczość intelektualna i technologiczna XXI wieku. Krajowa Izba Gospodarcza. ISBN 978-83-913279-9-9.
- Bąk M., Kulawczuk P.** (red.) 2009. Przedsiębiorczy uniwersytet. Instytut Badań nad Demokracją i Przedsiębiorstwem Prywatnym. ISBN 978-83-927151-2-2.

EDUCATION IN THE PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY IN ENGINEERING FIELDS OF STUDY

Abstract. An attempt was made to diagnose the level of knowledge relating to the protection of intellectual property among students of two fields of engineering studies. The applicable education standards actually introduce in all fields of studies the obligation to include contents in this field in curricula, but without specifying their detailed scope. A set of education contents was proposed in consideration of anticipated results and students' preferences.

Key words: intellectual property, copyright, education contents, results of education

Adres do korespondencji:

Zbigniew Ślipek; e-mail: slipek@ar.krakow.pl
Katedra Inżynierii Mechanicznej i Agrofizyki
Uniwersytet Rolniczy w Krakowie
ul. Balicka 120
30-149 Kraków